

Panorama knih

Jaroslav Vaculík: Reemigrace a repatriace Čechů a Slováků po první světové válce*

Historik Jaroslav Vaculík, zabývající se ve svých pracích zejména dějinami Čechů v zahraničí, se ve své nejnovější práci zaměřil na reemigraci a repatriaci Čechů a Slováků po skončení první světové války. Publikace, navazující na předchozí autorovy texty, je zahájena úvodem, kde je zhodnocen stav zpracování sledovaného tématu, a to i v mezinárodním měřítku a přiblíženy prameny, se kterými autor pracoval.

Kniha je rozdělena do dvou hlavních částí. V první je reemigrace a repatriace Čechů a Slováků po první světové válce do nově vzniklého Československa popsána v obecné rovině. Autor rozebírá rozdíly mezi reemigrací a repatriací, popisuje, ze kterých států o ně byl největší zájem, důvody, které k těmto procesům vedly, jejich předpoklady (např. pozemková reforma), kam reemigranti a repatrianti směřovali, jak tyto procesy probíhaly a kdo je řídil. Připomíná také názory československých úřadů na průběh reemigrace a repatriace, jejich financování, problémy, na které narážely, nebo družstva a společnosti zakládané reemigranty a repatrianty.

Ve druhé části knihy je poté na základě analýzy dobových pramenů věnována pozornost průběhu poválečné reemigrace a repatriace do Československa z jednotlivých zemí. Jsou zde uvedeny počty reemigrantů a repatriantů z jednotlivých států a jejich profily (kdo se vracel), motivy (proč se vraceli, jejich situace v jednotlivých státech), časové zařazení a průběh reemigrace a repatriace z jednotlivých států (např. trasy, kterými byly vedeny, doprava), úřady, spolky a organizace zapojené do těchto procesů, názory veřejnosti, finanční situace

reemigrantů a repatriantů, hrazení nákladů, byrokratické procedury a další těžkosti a nesnáze, na které navrátilci z jednotlivých států naráželi. U jednotlivých zemí jsou připomenuta také některá specifika reemigrace a repatriace.

Největší počet Čechů a Slováků toužících po návratu do ČSR se nacházel v Rusku (předváleční kolonisté, legionáři, zajatci z bývalé rakousko-uherské armády). Reemigraci a repatriaci z tohoto státu je proto věnována nejrozsáhlejší kapitola. Autor doplňuje text řadou zajímavostí, které umožňují nahlédnout na složitost jejich průběhu (týkají se např. návratu legií přes Vladivostok, „politické karantény“ navrátilců, repatriantů z Ruska čekajících v indických táborech, situace válečných zajatců v Rusku, perzekuce Čechů a Slováků v Rusku, poskytování materiální pomoci a organizaci další pomoci pro tamní Čechy a Slováky). Připomenuty jsou také snahy reemigrantů a repatriantů o získání náhrad za majetek ztracený v Rusku v důsledku zestrátnění a občanské války (vymáhání škod na československé i sovětské vládě) nebo jejich snahy o odprodej rublů v ČSR. Stranou zájmu není ponechána ani snaha některých navrátilců o návrat do Ruska a obnovení tamních domovů a podniků i snahy využít tyto navrátilce ve prospěch československého zahraničního obchodu.

Další zemí, ze které směřovala řada navrátilců zpět do Československa, byla sovětská Ukrajina (kolonisté, vojáci rakousko-uherské armády). Autor popisuje situaci na Ukrajině po skončení první světové války (bída, utrpení, hladomor). Připomenuta je také reemigrace sirotků po českých rodinách.

Řada reemigrantů směřovala po skončení války do Československa také z USA (jednalo se zejména o Slováky, Češi odcházeli do zámoří většinou natrvalo). Proces

reemigrace z USA byl procesem spontánním, nepodporovaným vládami ani krajan-skými organizacemi. Autor přibližuje např. přijetí navrátilců ze zámoří v Československu (nebylo příliš kladné), podniky a kolonie, které navrátilci na Slovensku zakládali, bytovou nouzi, se kterou se museli vypořádat nebo návrat některých zklamaných zpět do USA.

Řada navrátilců směřovala do ČSR také z poražených států, kde se po válce projevovala špatná ekonomická situace – z Rakouska (popsány jsou např. vztahy mezi Čechy a Slováků a Rakušany v Rakousku nebo snahy navrátilců o výměnu půdy se sudetskými Němci a německými šlechtici v ČSR) a Německa (např. horníci z Vestfálska, potomci evangelických vystěhovalců z 18. století z obcí v Horním a Dolním Slezsku). Velmi stručně je připomenuta také reemigrace ze západní Evropy (Belgie, Francie, Švýcarsko).

V poslední kapitole pak autor přibližuje procesy reemigrace a repatriace ze států střední, jižní a jihovýchodní Evropy – z Polska (reemigrace českých evangelických exulantů z poloviny 18. století – např. ze Zelova, reemigrace z polské části Volyně, reemigrace Čechů a Slováků, kteří byli příslušníky Rudé armády a přešli na polskou stranu, návrat Čechů z Haliče, repatriace Slováků z horní Oravy případně

Polska a českých uprchlíků z části Těšínska zabrané Polskem), Maďarska (pronásledování tamních Slováků, problémy s jejich zaměstnaností v ČSR), Itálie (repatriace válečných zajatců a dalších zájemců o reemigraci – např. státních úředníků, reemigrace českých a slovenských kněží perzekuovaných po fašistickém převratu v roce 1922), Království SHS (bývalí státní zaměstnanci, kolonisté z Chorvatska), Rumunska (např. Češi z Banátu) a Bulharska (Češi z Vojvodova). V závěru je poté probíraná problematika shrnuta. Čtenářům je k dispozici seznam pramenů a literatury, jmenný a místní rejstřík, seznam použitých zkratk, nechybí také anglické shrnutí. Vyjma přebalu knihy absentují v publikaci fotografie.

Vzhledem ke stavu zpracování tématu, kterému je recenzovaná publikace věnována, musíme vydání Vaculíkovy knihy přivítat. Publikace nabízí čtenářům řadu nových informací, které by jinak zůstaly skryty v (často zahraničních) archívech. Cenné je také využití dobového tisku, který autor při svém výkladu využívá. Nezbývá než doufat, že se na základě této útlé publikace brzy dočkáme rozsáhlejší koncepční práce, kterou by si fenomén repatriace a reemigrace Čechů po „Velké válce“ jistě zasloužil.

Miroslav Jireček

* Masarykova univerzita. Brno 2014, 112 s.